

Metoda Kemperl

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Lovrenc Prager – arhitekt Župne crkve sv. Lovre u Vivodini

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 30. 7. 2005. – Prihvaćen 20. 10. 2005.

UDK: 726.54 (497.5 Vivodina)*17”

Sažetak

Crkva sv. Lovre u Vivodini (1753.–1757.) dosad se u stručnoj literaturi tipološki interpretirala kao tip crkve s ovalnim odnosno elipsoidnim brodom s križnim tlocrtom. Zbog toga se gradnja pripisivala mariborskom graditelju Janezu Nepomuku Fuchsu. Novi podatci vezani uz djelatnost toga graditelja pokazuju da on ne može biti autor te građevine, koja se ni stilski ne uklapa u njegov opus. Vivodinska

crkva, naime, pripada tipu crkve s centraliziranim brodom i pokazuje sve značajke arhitekture Lovrenca Pragera, Bečanina, koji se u arhivskim dokumentima izvan Beča prvi put spominje 1761. godine, kad je bio primljen u ljubljanski Zidarski ceh. Od 1764. godine do smrti 1791. godine bio je u službi pokrajinskoga graditelja u Kranjskoj.

Ključne riječi: *Vivodina, Cistercijski samostan, Kostanjevica na Krki, barokna arhitektura, sakralna arhitektura, centralizirani tlocrt, Janez Nepomuk Fuchs, Lovrenc Prager*

Kad sam 2002. godine pripremala dva članka o Crkvi sv. Roka u Brežicama iz 1764. godine i o Marijinoj crkvi na Slinovcama kod Kostanjevice na Krki iz 1777. godine – obje atribuirane arhitektu Lovrencu Prageru – zapisala sam da je navedenim crkvama vrlo slična i Župna crkva sv. Lovre u Vivodini.¹

Crkva u Vivodini nalazi se na najvišoj točki sela, koje se proteže iznad granice između Slovenije i Hrvatske. Gradnju crkve vodili su kostanjevački cisterciti jer je vivodinska župa u tom razdoblju bila priključena Samostanu u Kostanjevici na Krki. Crkvenoupravno pak pripadala je Akvilejskom patrijarhatu, odnosno nadbiskupiji u Gorici osnovanoj 1751. godine. Gradnju je financijski podržala hrvatska plemkinja barunica Rosina Jelačić-Vojnović, koja je u testamentu dio imovine ostavila u tu svrhu. Kamen temeljac posvetio je 1753. godine kostanjevički prior Aleksander Hallerstein, a 1757. godine crkvu je posvetio gorički nadbiskup Karel Mihael Attems.²

U hrvatskoj stručnoj literaturi taj se tip crkve zbog djelomično ovalnog tlocrta s bočnim istaknutim kapelama uvijek interpretirao kao ovalni odnosno elipsoidni brod s križnim tlocrtom. Kao takva crkva u Vivodini prvi je put obrađena u članku Đurđice Cvitanović o Župnoj crkvi sv. Marije Magdalene u Selima kod Siska. Autorica je elipsoidni tlocrt i tip crkve us-

poredila sa štajerskim crkvama, koje su se u ono vrijeme pripisivale mariborskomu graditelju Janezu Nepomuku Fuchsu.³ Kao crkva s ovalnim brodom i križnim tlocrtom vivodinska je građevina navedena i u pregledu barokne arhitekture u kontinentalnoj Hrvatskoj autorice Anđele Horvat.⁴ Đurđica Cvitanović ostaje pri svojoj tezi da je crkvu u Vivodini sagradio graditelj iz kruga Janeza Fuchsa i u svojim pregledima barokne sakralne arhitekture, u kojima je za pročelje utvrdila da je daleko sličnije klasicističkom pročelju Župne crkve sv. Petra u Naklemu.⁵ Tipološki je pak crkvu uvrstila u grupu monumentalnih crkava s elipsoidnim tlocrtom, kojima u Hrvatskoj još pripadaju župne crkve u Selima kod Siska i u Sesvetama.⁶ Kasnije je toj grupi pridodala i Župnu crkvu Marijina Uznesenja u Pregradi, opravdano je atribuirajući Janezu Nepomuku Fuchsu, kojemu s dilemom pripisuje i crkvu u Vivodini.⁷

Činjenica je da vivodinska crkva ne pripada ni ovalnomu tipu crkava – ona je tipičan slučaj centraliziranog trotravejnog broda – a ne pokazuje ni ostale značajke Fuchsove arhitekture.

Janez Nepomuk Fuchs bio je 1753. godine, kad je započeta gradnja vivodinske crkve, tek na početku svoje karijere. Rodio se 1727. godine u Neissu u Šleziji, a umro je u Mariboru 1804. godine. U Maribor je došao najvjerojatnije početkom pedesetih godina 18. stoljeća. U arhivskim dokumentima prvi

Vivodina, pogled na Župnu crkvu sv. Lovre (foto: M. Drmić)
Vivodina, view on the parish church of St. Lawrence

se put spominje 1757. godine kao zidarski majstor u Mariboru, kad je vodilo gradnju crkve u St. Johann im Saggautal. Fuchs, međutim, nije autor projekta, nego Jožef Hoffer, u to doba vodeći mariborski arhitekt, kod kojega se Fuchs zaposlio i učio.

19. ožujka 1762. godine bio je primljen u mariborski Zidarski ceh kao majstor i već nakon manje od dva mjeseca oženio se Hofferovom udovicom Barbarom. Na početku iduće godine Fuchs je dao prisegu kao građanin Maribora, a 1764. godine bio je već načelnik ceha. Budući da je naslijedio priznatu i ustaljenu radionicu, brzo se obogatio. Fuchs je za svoje projekte upotrebljavao pojednostavnjene Hofferove tlocрте, a budući da je preuzeo čak i njegov dekorativni repertoar, možemo reći da se Fuchs u cjelini formirao kod svojeg prethodnika.⁸

Autor crkve u Vivodini ne može biti Fuchsov prethodnik Jožef Hoffer, koji je graditelj većine crkava takozvane slatkogorske grupe. On je u vrijeme izgradnje vivodinske crkve bio na vrhuncu svoje karijere, a za novogradnje uvijek je primjenjivao samo četverolisni ili ovalni tlocrt s bočnim kapelama. Njegove su građevine uvijek i bogato dekorirane.⁹

Iako se na prvi pogled zaista čini da crkva u Vivodini pripada tipu crkava s ovalnim brodom, pri pažljivijem se promatranju uočava da je ona ipak crkva s centraliziranim brodom.

Tim je nazivom imenovana grupa crkava iz druge polovine 18. stoljeća u Sloveniji, dokumentiranim ili atribuiranim radovima arhitekata Lovrenca Pragera: crkva u Gabrju kod Ljubljane (1762.–1763.), Crkva sv. Roka u Brežicama (1764.), Crkva sv. Jakova u Galiciji (1772.–1778.), Crkva sv. Andrije na Belim Vodama kod Šoštanja (1775.) i Marijina crkva na Slinovcama kod Kostanjevice (1777.–1778.).¹⁰

Lovrenc Prager rodio se kao sin polirera oko 1720. godine u Beču, a umro je u Ljubljani 1791. godine. U srpnju 1739. upisao se kao zidarski polirer na Umjetničku akademiju u Beču, gdje je studirao kod Johanna Adama Loschera, koji je između 1726. i 1762. držao predavanja o arhitekturi i geometriji. Kasnije je Prager u Beču bio u službi kao dvorski projektant (Bauzeichner) i bio je podređen dvorskom arhitektu Nicolòu Pacassiju. U Sloveniji se prvi put spominje tek 1761. godine u arhivskim dokumentima o gradnji dvorca Novo Celje kod Žalca. Iste se godine oženio udovicom kranjskog pokrajinskog graditelja Matije Perskoga i bio je primljen u ljubljanski Zidarsko-klesarski ceh. Godine 1764. prihvatio je posao pokrajinskoga graditelja u Kranjskoj zamijenivši Candida Zullianija.¹¹ Njegov dokumentirani rad je pregradnja jahače škole u staleško kazalište u Ljubljani (1765., neočuvano), Hodočasnička crkva sv. Ane u Tunjicama i nacrt za njezin glavni oltar (1761.–1766.), Crkva sv. Ivana Krstitelja

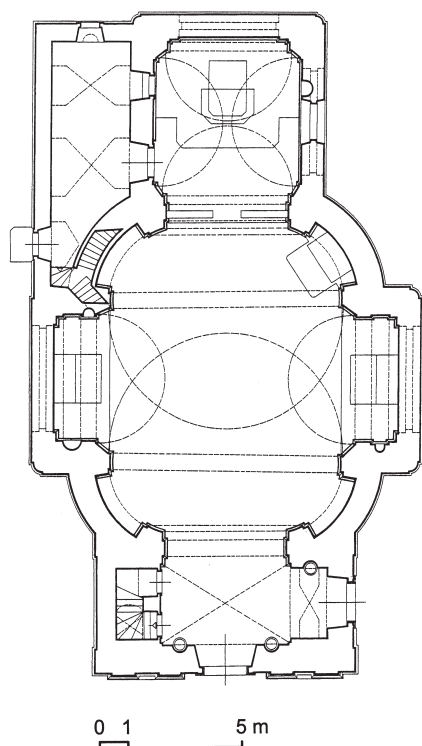

Vivodina, Župna crkva sv. Lovre, pročelje (foto: M. Drmić)
Vivodina, parish church of St. Lawrence, façade

Vivodina, Župna crkva sv. Lovre, unutrašnjost, pogled prema svetištu (foto: V. Urukalović)
Vivodina, parish church of St. Lawrence, interior, view on the sanctuary

Vivodina, Župna crkva sv. Lovre, svodovi u brodu (foto: V. Urukalović)
Vivodina, parish church of St. Lawrence, vaults in the nave

Vivodina, Župna crkva sv. Lovre, unutrašnjost, pogled prema pjevalištu (foto: V. Urukalović)
Vivodina, parish church of St. Lawrence, interior, view on the choir

Vivodina, Župna crkva sv. Lovre, tlocrt (arhitektonska snimka: D. Stepinac)

Vivodina, parish church of St. Lawrence, ground plan

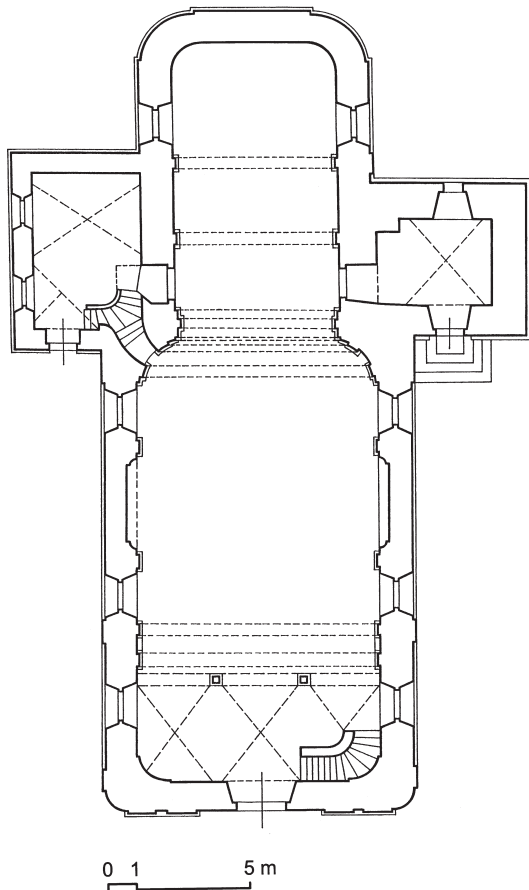

Galicija, Crkva sv. Jakoba, pročelje
Galicija, church of St. James, façade

u Gabrju kod Ljubljane (1762.–1763.) i Svete stube kod Marijine hodočasničke crkve u Novoj Štifti kod Ribnice (1780.). U siječnju 1762. godine izradio je projekt za gradnju nove kapelacije u Radovljici, koja je bila izgrađena u istoj godini, 1765. godine pregradio je samostanske zgrade ljubljanskih diskalceata, reda bosonogih franjevaca osnovanog u Španjolskoj, izradio je troškovnik za pregradnju Lontovža, prvotne palače državnih stanova u Ljubljani, a 1787. godine izradio je projekt za pregradnju Kapucinskog samostana u Novom Mestu. Godinu dana prije smrti izradio je nacrt Bistričkoga dvorca u Ljubljani i procijenio njegovu vrijednost.¹² Prageru se pripisuje gradnja Desselbrunnerova dvorca Selo u Ljubljani (1765.), pregradnja i izvedba pročelja dvorca Dol kod Ljubljane, Crkva sv. Roka u Brežicama (1764.), Svete stube na Žalostnoj gori kod Mokronoga (1767.), Župna crkva sv. Mohora i Fortunata u Žužemberku (1768., spaljena u Drugom svjetskom ratu, a potom obnovljena), Župna crkva sv. Lovre u Raki (1770.–1779.), pregradnja hodočasničke crkve sv. Kuzme i Damjana na Krki (1771.), Marijina hodočasnička crkva na Slinovcama (1777.), Marijina hodočasnička crkva u Petrovcama (60-e godine 18. stoljeća), Župna crkva sv. Jakova u Galiciji (1772.–1782.) i Hodočasnička crkva sv. Andrije u Belim Vodama kod Šoštanjana (1775.).¹³ Premda Pragerov opus još nije potpuno istražen i ocijenjen, možemo sigurno reći, da je on bio od ranih šezdesetih godina 18. stoljeća pa do smrti vodeći arhitekt u Kranjskoj, koji se svojom arhitekturom kasnobaroknoga klasicizma proširio i na područje Štajerske.

Tip jednostavne manje sakralne građevine s centraliziranim brodom razvio se u krugu nasljednika bečkog arhitekta Johanna Lucasa Hildebrandta u razdoblju, kada se u austrijskim pokrajinama i u drugim habsburškim nasljednim zemljama grade uglavnom manje župne i seoske crkve. Tip se oslanja na centralnu prostornu dispoziciju s početka 18. stoljeća, koja je dopunjena longitudinalnim naglaskom. Između glavnih i sporednih prostora nema više napetosti, te su koncipirani tako da su jasno odvojeni, a nestaju i prolazi između njih.¹⁴ Brodovi takvih građevina sastoje se od tri traveja. Kvadratni srednji travaj natkriven je češkom kapom, a nad druga dva, koji imaju oblik uskog poprijeko postavljenog pravokutnika, nalaze se bačvasti svodovi. Traveji su međusobno jasno odvojeni pilastrima i poprečnim susvodnicama. Ovaj tip crkve osobito je čest u grupi sakralnih građevina koje su dokumentirane ili samo pripisane Francu Antonu Pilgramu (1699.–1761.). Takve su na primjer Stiftskirche u Mariahilferstraße u Beču (1739.), Samostanska crkva crvenog zvjezdanog križa u Požunu (1723.–1744.), crkva samostana Jászó (1745.–1766.) i nacrt za Katedralu u Vácu (1760.).¹⁵ Istu koncepciju sakralnih građevina nastavljaju i Pilgramovi nasljednici, na primjer Antal Reindl s planom za crkvu u Kristályu (oko 1767.).¹⁶ Sličan je i tlocrt Samostanske crkve u Gleisdorfu u Štajerskoj, koju je po naruđbi kardinala grofa Sigmunda Kollonitscha sagrađio njegov bečki arhitekt Mathias Gerl između 1744. i 1757. godine.¹⁷

Pri gradnji jednostavne seljačke crkve u Gabrju kod Ljubljane (1762.–1763.) Prager je navedeni arhitektonski tip pojed-

Galicija, Crkva sv. Jakova, tlocrt
Galicija, church of St James, ground plan

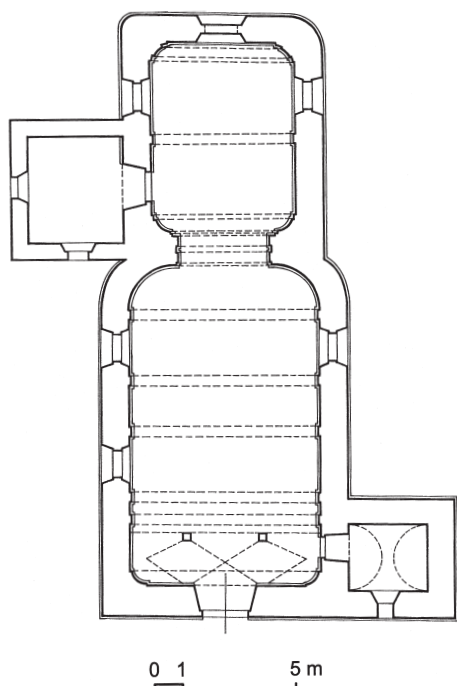
nostavio do krajnosti. Brod crkve je izvana pravokutnik skošenih uglova prema svetištu, a u unutrašnjosti brod je podijeljen na tri traveja. Srednji je travaj kvadrat omeđen toskanskim pilastrima i natkriven češkom kapom. Horizontalno je crkva pregrađena profiliranim vijencem nad kojim je lunetni prozor. Ispod vijenca zid je probijen s dva pravokutna prozora i raščlanjen između njih sa po dva toskanska pilastra. Srednjem travaju je na svakoj strani pridodan uski travaj, zapravo dva svođena slavloluka. Traveji su međusobno odvojene toskanskim pilastrima i poprečnim susvodnicama. Brod prelazi u svetište preko dvostrukih toskanskih pilastara i dvostrukoga svodnog luka. Svetište je u unutrašnjosti polukružno zaključeno i nadsvedeno češkom kapom, oslonjenom na kutne konkavno zaobljene pilastre. Pročelje je jednostavno, a ispred njega stoji zvonik. U crkvi u Gabrju uočava se više značajki svojstvenih Prageru: jaki toskanski pilastri, koji odvajaju pojedinačne traveje i poprečne susvodnice, dvostruki pilastri i dvostruke poprečne susvodnice između broda i svetišta, kutni konkavno zaobljeni pilastri, češke kape, uporaba svođenog slavloluka kao samostalnog traveja, lunetni prozori, jasne linije bez ikakva dekora. Nadalje, za Pragerove crkve značajno je da su zidovi obojeni u nježnom tonu (ružičastom, svijetlo smeđem, svijetlo žutom), pilastri i vijenci, koji odvajaju pojedinačne traveje i zidove

Petrovče, Crkva sv. Marije, pročelje (foto: B. Badovinac)
Petrovče, church of St Mary, façade

od svodova, uvijek su bijeli. To je i bitna razlika između tih Pragerovih barokno-klasicističnih prostora i kasnobaroknih prostora karakterističnih za Štajersku, odnosno za graditelje Jožefa Hofferera i Janeza Nepomuka Fuchsa. Kod Pragera svaki je travaj jasno odvojen pilastrima i naglašen bojom, dok su četverolisne štajerske crkve u tom periodu pripremane za zidne slike i sve se građevinske jedinice pretapaju jedna u drugu. U štajerskim crkvama svođeni slavloluk nikad nije samostalna jedinica, nego je podređena glavnom, centralnom travaju. Kod ovalnih štajerskih crkava nikad nema poprečnih svodnih pojasnica, one su čisti oval, svođen češkom kapom, a bočnih kapela, koje su potpuno podređene ovalu, ima više (najčešće tri na svakoj strani). Tlocrt vivodinske crkve zapravo je najslbližiji tlocrtu Crkve sv. Alojzija u Mariboru, radu Janeza Nepomuka Fuchsa, ali ona se od mariborske razlikuje u svim ostalim elementima. Crkva sv. Alojzija u unutrašnjosti je pravi oval bez svođenih slavloluka, natkriven češkom kapom (kao Crkva St. Johann im Sagautal), a pilastri koji dijele bočne kapele uzdižu se samo do vijenca i nisu međusobno povezani poprečnim pojasnicama.

Koncepciju trotravejnog broda u Gabrju kod Ljubljane Prager je varirao više puta. Toj crkvi najviše nalikuje Crkva sv. Roka u Brežicama (1764.), koja se također sastoji od velikoga središnjeg traveja i dva svođena slavloluka. Osim navedenih značajki, Pragerovu opusu također odgovara i profilacija vijenca.¹⁸ Crkve sv. Jakoba u Galiciji (1772.–1778.) i sv. Andrije u Belim Vodama kod Šoštanjja (1775.) imaju izrazitiji longitudinalni naglasak jer je između glavnoga i ulaznoga traveja umetnut uski travaj s bačvastim svodom i dvostrukim poprečnim pojasnicama. Takav umetnuti travaj, ali bez pojasnica, ima i Marijina crkva u Slinovcama kod Kostanjevice (1777.–1778.), a ona ima još i prošireni središnji travaj, tako da se stvaraju plitke bočne kapele koje se s vanjske strane ne ističu.

Bele Vode, Crkva sv. Andrije, tlocrt
Bele Vode, church of St Andrew, ground plan

Značajke navedene u opisu crkve u Gabrju kod Ljubljane nalazimo i u dvije crkve koje su također dokumentiran ili posredno dokumentiran rad Lovrenca Pragera, ali su mnogo monumentalnije od Gabrja i ostalih njegovih tritavejnih crkava. To su crkve u Tunjicama (1761.–1766.) i Petrovcama (60-e godine 18. stoljeća). Prva je projektirana centralno, jer se po želji naručitelja tipološki nadovezuje na crkvu S. Agnese alla Piazza Navona,¹⁹ druga je dvoranski tip crkve s bočnim kapelama.²⁰

Za našu temu značajna su glavna pročelja obiju crkava, posebno pročelje crkve u Petrovcama. Tu je pročelje s obzirom na brod troosno: u središnjem dijelu koji pokriva dvoranu izrazito je hramski zasnovano. Na svakoj strani stoje po dva blisko primaknuta toskanska pilastra na visokim kamenim postamentima. Pilastru nose izrazito trokutni zabat, a između njih je veliki polukružno zaključen prozor postavljen u osi glavnoga portala. Pročelje se iznad zabata nastavlja u novi konkavno-konveksno svijen visoki zabat. Bočne fasade zaključene su lezenama na rubu. Nad portalom imaju okrugli prozor, nad vijencem zaključene su konkavno-konveksno savijenim poluzabatom.

Ovo fasadi vrlo je slična fasada Crkve sv. Roka u Brežicama. I ona je strogo hramska. S četiri masivna toskanska pilastra razdijeljena je na tri osi, od kojih je glavna najšira. Po dva pilastra stoje na kamenim postamentima i svaki na svojoj kamenoj bazi, dok su gore po dva pilastra povezana vijencem; pilastru zajedno nose profilirani trostruki zabat. Glavna os je dolje prekinuta jednostavnim pravokutnim ulaznim portalom, koji je blago elipsasto zaključen. Nad njim je veliki pravokutni prozor s jednakim zaključkom. Bočne osi imaju

Slinovce nad Kostanjevicom, Crkva sv. Marije, unutrašnjost
Slinovce above Kostanjevica, church of St Mary, interior

Tunjice, Crkva sv. Ane, pročelje
Tunjice, church of St Anne, façade

svaka po jednu polukružno zaključenju nišu. Trokutni zabat, koji je na obadvije strane zaključen gredom, u širini glavne osi ima plitku polukružnu nišu, u kojoj je mali okrugli prozor. Nad pročeljem se diže jednostavan dvokatni zvonik s naslikanim lezenama. Gornji je kat na sve četiri strane otvoren

Maribor, Isusovačka crkva sv. Alojzija, unutrašnjost
Maribor, Jesuit church of St Aloisius, interior

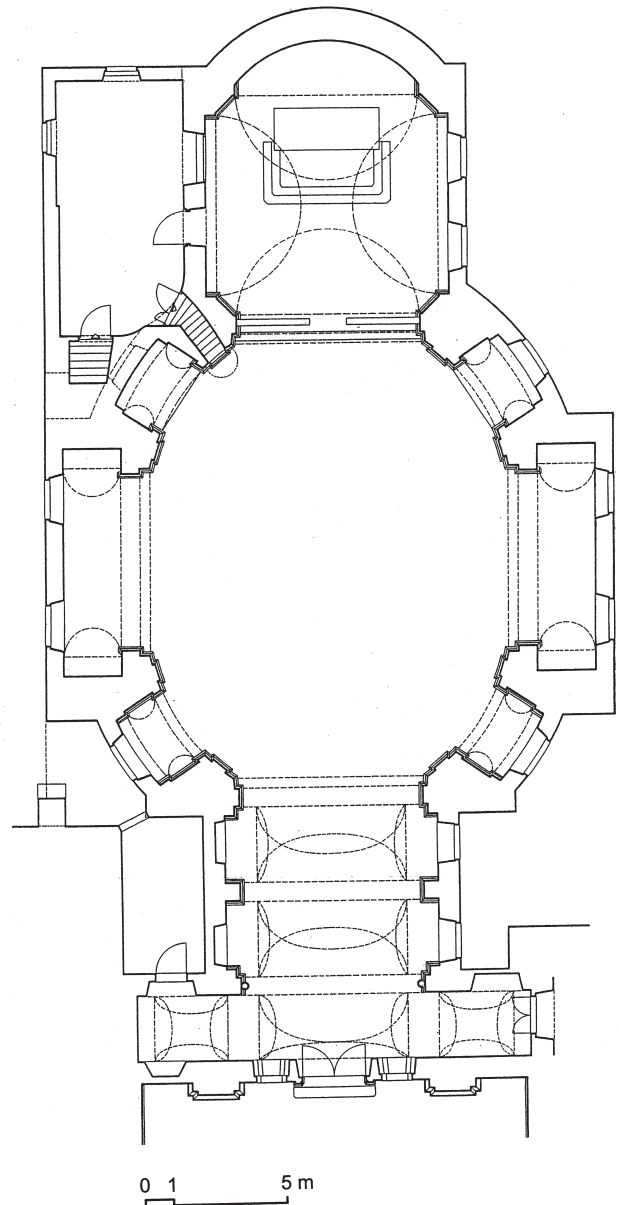
Maribor, Isusovačka crkva sv. Alojzija, unutrašnjost (foto: M. Kemperl)

Maribor, Jesuit church of St Aloisius, interior

polukružno zaključenim prozorima; streha je barokna lukovica.²¹

Najbliže paralele takvu pročelju ponovno nalazimo u Pilgramovu opusu, točnije na fasadi jednostavne seoske crkve u Podersdorfu.²² Tamo se trokutni zabat ne proteže do ruba fasade, polukružna niša u zabatu pak zauzima širinu unutrašnjih pilastara. Potpuno jednaku koncepciju pročelja manjih građevina već je prije Pilgrama primijenio arhitekt Anton Ospel na nekoliko zgrada u Beču. Takve su fasade crkve španjolskoga hospicija S. Maria de Mercede iz 1722. godine,²³ ali i fasada građanskog arsenala u Beču iz 1731. godine.²⁴

Crkva u Vivodini sastoji se od kvadratnog svetišta, uzdužnoga broda s bočnim pravokutnim kapelama i pravokutnoga ulaznog prostora, iznad kojeg je dozidan zvonik. Uglovi svetišta i kapela polukružno su zaobljeni. Pravokutna sakristija prizidana je na sjevernoj strani svetišta. Zidovi svetišta imaju tri lunetna prozora, a jednaki prozori su i na kapelama. Vanjština je raščlanjena s blago istaknutim lezenama, koje su

Maribor, Isusovačka crkva sv. Alojzija, tlocrt (arhitektonska snimka: D. Stepinac)

Maribor, Jesuit church of St Aloisius, ground plan

spojene u gornjem i donjem dijelu, tako da stvaraju svojevrstne okvire. Glavno je pročelje strogo hramsko. Raščlanjeno je s četiri masivna toskanska pilastra, koji nose profilirani trokutni zabat. Glavna je os u donjem dijelu probijena s jednostavnim pravokutnim portalom, koji je gore elipsasto zaključen. Nad njim je veliki pravokutni prozor s istim zaključkom. Trokutni zabat, koji je na obje strane zaključen gredom, ima u sredini mali okrugli prozor. Iznad fasade diže se zvonik, koji ima uglove naglašene masivnim toskanskim pilastrima. Gore je na sve četiri strane otvoren s polukružno zaključenim prozorčićima. Ispod krova je profilirani vijenac, koji se iznad satova polukružno savija. U unutrašnjosti svetište je kvadrato, svodeno češkom kapom, koja je oslonjena na skošene kutne toskanske pilastre. Pilastri su međusobno spojeni dvo-

Brežice, Crkva sv. Roka, pročelje
Brežice, church of St Rochus, façade

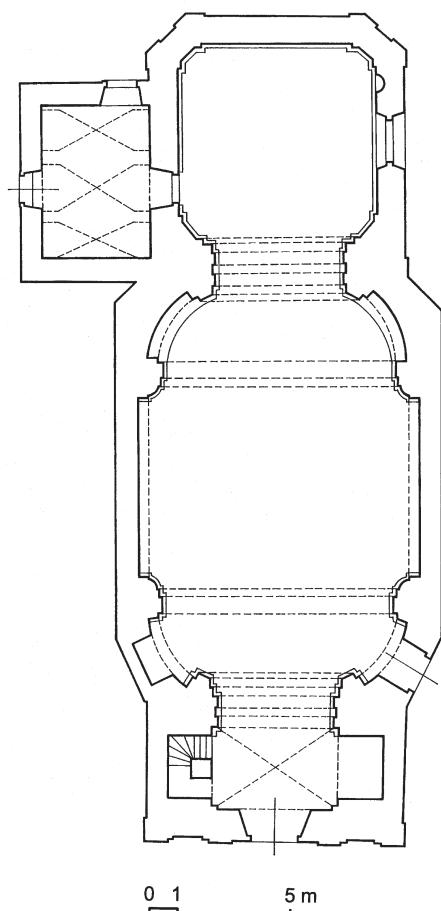
Brežice, Crkva sv. Roka, unutrašnjost
Brežice, church of St Rochus, interior

strukim profiliranim vijencem. Taj vijenac teče neprekidno od svetišta preko slavluka po zidu broda do ulaznog prostora, dok je donji zid prekinut samo u kapelama. Brod se sastoji od tri traveja, međusobno odvojena poprečnim pojasnicama, koje se dižu s toskanskih pilastara. Srednji je travaj popriječno postavljen pravokutnik, nadsvođen češkom kapom. Travej uz svetište i travaj uz ulazni prostor su uži, odnosno oni su zapravo svođeni slavluci. Ispod njih su na svakoj strani polukružno zaključene niše za oltare. I kapele su raščlanjene toskanskim pilastrima, koji su spojeni poprečnim pojasnicama. Brod prelazi u svetište i ulazni prostor dvostrukim toskanskim pilastrima i dvostrukim poprečnim pojasnicama. Ulazni prostor, u koji je ukomponiran zvonik, također je nadsvođen češkom kapom. Čitava je unutrašnjost nažalost neprikladno obojena.²⁵

Od Prageru pripisivanih crkava ovoga tipa vivodinska je crkva najsličnija Crkvi sv. Roka u Brežicama iz 1764. godine. Građevine izrazito nalikuju i po prostornoj koncepciji i po

koncepciji pročelja. Svetište je jednako, samo što vivodinsko ima vanjske uglove polukružne. Prostor broda je u Vivodini malo bogatiji, pa je srednji travaj proširen parom uskih pravokutnih kapela, užu su pak traveji također izvana zaobljeni, i to ne poprijeko, kako je to kod crkve u Brežicama. Zbog toga se čini da je brod ovalan, ali kad poznamo Pragerov opus jasno je da je brod samo varijanta trotravejnog tipa. Pročelja su gotovo istovjetna, samo što je vivodinsko malo jednostavnije jer između pilastara i na zabatu nema niša.

Lovrenc Prager je u arhivskim izvorima u našim zemljama spomenut tek 1761. godine, ali je k nama morao doći nekoliko godina ranije, inače ne bi već te godine vodio više značajnih projekata istodobno. 22. veljače 1761., dan nakon smrti arhitekta Matije Perskoga, on je preuzeo rukovođenje gradilištem dvorca Novo Celje, iste je godine po narudžbi Petra Pavla Glavara, župnika u Komendi, došao u Tunjice i projektirao staru Crkvu sv. Ane, sljedeće godine izmjerio je temelje za novu građevinu i nacrtao nacrt za novi glavni

Brežice, Crkva sv. Roka, tlocrt (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Novo Mesto)

Brežice, church of St Rochus, ground plan

oltar, u siječnju 1762. godine napravio je nacrt za gradnju nove Kapelanije u Radovljici, koja je bila sagrađena u istoj godini, između 1762. i 1763. pak sagrađio je i crkvu u Gabrju kod Ljubljane.

Kao što je pokazala stilsko-kritična usporedba Pragerovih crkava s crkvom u Vivodini, Prager je došao u Kranjsku već nekoliko godina ranije i očito su njegovi prvi naručiocu bili kostanjevički cisterciti, za koje je kasnije još gradio. Možda je Pragera iz Beča doveo Aleksander baron Taufferer, kostanjevički opat između 1737. i 1760. godine. Taufferer je, naime, 1737. ili 1738. godine naručio kod nepoznatog arhitekata nacrt za pregradnju samostanskih zgrada i pročelja samostanske crkve, koja je bila dograđena do 1742. godine.²⁶ Pročelje ukazuje na arhitekata koji se školovao u bečkom krugu, pa je stoga dosta vjerojatno da se Taufferer u traženju arhitekta koji bi izradio nacrt za novu crkvu u Vivodini obratio opet bečkom arhitektu.

Bilješke

1
METODA KEMPERL, Umetnostnozgodovinski oris romarske crkve sv. Roka v Brežicah, u: *Župnija Sv. Lovrenca v Brežicah: ob 220-letnici župnijske cerkve* (Brežiške študije 1), (ur.) France M. Dolinar, Jože Škofljanec, Brežice, 2003., 177; METODA KEMPERL, Romarske cerkev Matere božje dobrega sveta na Slinovcah, u: *Vekov tek: Kostanjevica na Krki 1252–2002: zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta*, (ur.) Andrej Smrekar, Kostanjevica na Krki, 2003., 498.

2
ANĐELA HORVAT, Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: A. Horvat, K. Prijatelj, R. Matejčić, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 48; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Johann Fuchs projektant župne crkve u Pregradi, u: *Peristil*, 38 (1995.), 123, 124.

3
ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Župna crkva sv. Marije Magdalene i župna kurija u Selima kod Siska, u: *Peristil*, 10–11 (1967.–1968.), 148, 152.

4
ANĐELA HORVAT (bilj. 2), 48.

5
ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Sakralna arhitektura baroknog razdoblja I. Gorički i Gorsko-dubički arhidakonati, Zagreb, 1985., 114–117; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja, u: *Sveti trag: Devetsto godine umjetnosti zagrebačke nadbiskupije 1094–1994*, katalog izložbe, (ur.) Tugomir Lukšić et al., Zagreb, 1994., 246.

6
ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Župna crkva Svih svetih i prepoštova kurija u Sesvetama, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 14 (1990.), 161.

7
ĐURĐICA CVITANOVIĆ (bilj. 2), 123, 124.

8
Za život i opus Jožefa Hofferera i Ivana Nepomuka Fuchsa vidi: JOŽE CURK, Mariborski gradbenici v času baroka in klasicizma, u: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 57 (1986.), 306–309; METODA KEMPERL, *Romarske cerkve – novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem: arhitekturni tipi, poslikava, oprema*, tipkopis doktorskega rada, Ljubljana, 2001., 166–198; METODA KEMPERL, Joseph Hoffer: Ein neuer Name unter den steirischen Architekten des 18. Jahrhunderts, u: *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, 56, 2/3 (2002.), 261–271; METODA KEMPERL, Jožef Hoffer (1700.–1764.) – arhitekt brez meja, u: *Podravina*, 7 (2005.), 33–46; METODA KEMPERL, Ekohistorija kulturnih veza uz Dravu na primjeru Jožefa Hofferera, u: *Ekohistorija podravskega višegraničja*, međunarodni znanstveni skup, Koprivnica 13.–15. studeni 2003., Koprivnica, 2006. (u pripremi za tisak).

9
U isto vrijeme je Hoffer projektirao ili gradio crkve na Sladkoj Gori (dograđena 1751.), u Ehrenhausenu (1751.–1754.), Trškom Vrhu nad Krapinom (nacrt 1749. ili 1750., prezbiterij 1752., ukupna građevina 1761.), u St. Johannu im Saggautal (nacrt 1753., izgradnja 1755.–1759.) i na Gori Oljki (1754.–1757.).

10
METODA KEMPERL (bilj. 8, 2001.), 160–165.

11
Za biografske podatke vidi: DAMJAN PRELOVŠEK, Ljubljanska arhitektura 18. stoljeća, u: *Zgodovina Ljubljane: prispevki za monografiju*, Ljubljana, 1984, 185, i: DAMJAN PRELOVŠEK, Prager, u: *Enciklopedija Slovenije* 9, Ljubljana, 1995, 216. Za službu kod Pačassija vidi: ROCHUS KOHLBACH, Steirische Baumeister, Graz, 1961., 236, a za njegov rad u Novom Celju: IGOR WEIGL, *Matija*

Persky. Arhitektura in družba sredi 18. stoletja, Ljubljana, 2001., magistrski rad, 252–262.

12

ANTON SKUBIC, FRANC TRDAN, *Nova Štifta. Marijina božja pot na Dolenjskem. Zgodovina in molitvenik*, Rocen, 1941., 64; DAMJAN PRELOVŠEK (bilj. 11, 1984.), 185; DAMJAN PRELOVŠEK (bilj. 11, 1995.) 216; Zgodovinski arhiv Ljubljana, Cod. I: 100. Gerichts Protocol 1761, str. 317; Arhiv republike Slovenije, RK, sk. 57; Steiermärkisches Landesarchiv Graz, LS, FLD Staatsgüterakten, Kreinerische archivalien 1560.–1791., Kut. 96; Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Landrecht Gaisruck, Schuber 241.

13

DAMJAN PRELOVŠEK (bilj. 1, 1995.), 216; METODA KEMPERL (bilj. 8, 2001.), 122, 123, 160–164; METODA KEMPERL (bilj. 1, 2003.), 167–177; METODA KEMPERL (bilj. 1, 2003.), 493–500; METODA KEMPERL, Župnijska cerkev sv. Jakoba Starejšega v Galiciji, u: *Leksikon cerkva na Slovenskem: Škofija Maribor: Dekanija Žalec*, Celje, 2004., 26–29.

14

RENATE WAGNER-RIEGER, Architektur im thesianischen Zeitalter, u: *Maria Theresia und ihre Zeit*, (ur.) Walter Koschatzky, Salzburg–Beč, 1979., 264.

15

PÁL VOIT, Franz Anton Pilgram (1699–1761), Budimpešta, 1982., 116–379.

16

PÁL VOIT (bilj. 15), 385.

17

ROCHUS KOHLBACH (bilj. 11), 304; Steiermark (ohne Graz), u: *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs*, Beč, 1982., 138.

Crkva je bliska Pragerovim koncepcijama među inim i zbog uporabe dvostrukog pilastra s dvostrukim poprečnim susvodnicama.

18

Za atribuciju Crkve sv. Roka u Brežicama Lovrencu Prageru vidi i: METODA KEMPERL (bilj. 1), 175–177.

19

METODA KEMPERL (bilj. 8, 2001.), 157, 158.

20

Isto, 121–125.

21

Tip hramskog (templumskog) pročelja s četiri masivna toskanska stupa ili pilastra koji nose trokutni zabat Prager je primijenio i kod crkva na Galiciji, u Raki i Žužemberku.

22

PAL VOIT (bilj. 15), 81–83.

23

JUSTUS SCHMIDT, Der Architekt Anton Ospel, u: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* X (1935.), 47, 48; Hellmut Lorenz je crkvu označio kao najistaknutiju bečku crkvu visokog baroka. – HELLMUT LORENZ, Architektur, u: *Die Kunst des Barock in Österreich*, Salzburg–Beč, 1994., 262, 263.

24

USTUS SCHMIDT (bilj. 23), 51, 52.

25

To se je pogotovo dogodilo pri renoviranju 1941. godine (datacija nad pjevalištem).

26

IGOR WEIGL (bilj 11), 264–270.

Summary

Metoda Kemperl

Lovrenc Prager – Architect of the Parish Church of St Laurence in Vivodina

The church of St Laurence in Vivodina was built between 1753 and 1757. The construction works were supervised by the Cistercians of Kostanjevica, since the parish of Vivodina was at that time attached to the monastery of Kostanjevica on the River Krka, at the same time being under the ecclesiastical jurisdiction of the patriarchy of Aquileia and the archbishopric of Gorica, established in 1751. The construction was financially supported by a Croatian noblewoman, baroness Rosina Jelačić-Vojnović, who assigned some of her property to this purpose in her last will. The foundation stone was consecrated in 1753 by Aleksander Hallerstein, prior of Kostanjevica, while in 1757 the church was visited by the archbishop of Gorica, Karel Mihael Attems.

The church has been typologically interpreted in scholarly literature as a church with an oval, i.e. elipsoid nave and a cross-shaped ground plan. Its building was attributed to Janez Nepomuk Fuchs, an architect from Maribor.

New data about the activity of that architect reveal that he can not be the author of the building, which is supported by the fact that it does not fit his opus in terms of style.

The church of Vivodina, namely, belongs to the type with a centralised nave and all of its features point to the architecture of Lovrenc Prager from Vienna, who is first mentioned in the archival documents outside Vienna in 1761, when he was

received into the masons' guild of Ljubljana. From 1764 until his death in 1791, he was in service of the state architect of Carniolia. In Slovenia, he is also known as the inventor of the church type with a centralised nave. Examples are the church of Gabrje near Ljubljana (1762–1763), church of St Rochus in Brežice (1764), church of St James in Galicija (1772–1778), church of St Andrew at Bele Vode near Šoštanj (1775) and church of St Mary at Slinovce near Kostanjevica (1777–1778).

The church of Vivodina shows that Prager left Vienna earlier than it was believed. Evidently, his first commissioners were the Cistercians of Kostanjevica, for whom he did some more work later. Perhaps he was brought from Vienna by baron Aleksander Taufferer, who was the abbot of Kostanjevica from 1737–1760. In 1737 or 1738, Taufferer had commissioned from an unknown architect a plan for rebuilding the monastic buildings and the façade of the monastic church, which was enlarged before 1742. The façade points to an architect trained in Vienna. Therefore, it is perfectly possible that, in his search for an architect that would design the new church in Vivodina, Taufferer turned to the same Viennese architect.

Key words: Vivodina, Cistercian monastery of Kostanjevica on the River Krka, baroque architecture, sacral architecture, centralized ground plan, Janez Nepomuk Fuchs, Lovrenc Prager